

ЕФЕКТИ ОТ COVID – 19 ПАНДЕМИЯТА И ВОЕННИЯ КОНФЛИКТ МЕЖДУ РУСИЯ И УКРАИНА В КОНТЕКСТА НА ПРОМЕНИТЕ И ПРИЛАГАНЕТО НА МСФО 9, МСФО 15 И МСФО 16

**Валентина Бинева, valentina.bineva@ue-varna.bg
Докторант в катедра „Счетоводна отчетност“
Икономически университет – гр. Варна**

Резюме: Основната цел на настоящото проучване е да се извърши обобщен анализ на влиянието на Covid – 19 пандемията и военния конфликт между Русия и Украйна, при прилагане на МСФО 9 – Финансови инструменти, МСФО 15 – Приходи от договори с клиенти и МСФО 16 – Лизинг, което е част от по – обширно и детайлно изследване на ефекта от тези изключително съществени събития върху информацията в публичните отчети на група туристически предприятия в България.

Проучването преминава през коментар относно първоначалното прилагане на стандартите (прилагане за първа година) и достига до дискусия относно промените в съдържанието им и начина на прилагане, настъпили в резултат на горните две крупни събития.

Анализът показва, че промените вследствие на икономическите трусове за света и за България, в резултат на тези две изключителни по своя характер и въздействие събития, значително променят картината на функциониране и оцеляване на икономическите субекти в подобна стресова среда. Туристическият отрасъл несъмнено преминава през значително предизвикателство, като се опитва да оцелее в подобна неблагоприятна атмосфера.

Наблюдавано и анализирано е развитието и адаптацията на стандартите от 2017 година (годината преди въвеждането им) до настоящия момент (края на 2022 г.), за да се получи адекватна представа за настъпилите ефекти от прилагането, изменението и допълнението на МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16, във връзка с Covid – 19 пандемията и военния конфликт между Русия и Украйна.

Ключови думи: Covid – 19, Ковид – 19 пандемия, Военен конфликт, Войка Русия – Украйна, МСФО 9, МСФО 15, МСФО 16, Туристически компании, Събития преди балансова дата

JEL: L83, M41, F51

**THE EFFECTS OF COVID – 19 PANDEMIC AND MILITARY CONFLICT
BETWEEN RUSSIA AND UKRAINE, PRESENTED IN APPLICATION OF IFRS
9, IFRS 15 AND IFRS 16**

**Valentina Bineva, valentina.bineva@ue-varna.bg
PhD student at Finance and Accounting Department,
University of Economics - Varna**

Abstract: The aim of this study is to perform a summary analysis of the impact of the Covid – 19 pandemics and the military conflict between Russia and Ukraine, in application of IFRS 9 – Financial Instruments, IFRS 15 – Revenue from Contracts with Customers and IFRS 16 – Leases, which is part of a more extensive detailed study of the effect of these extremely significant events on the information in the public reports of a group of tourist enterprises in Bulgaria

The study goes through a commentary on the initial implementation of the standards (first-year implementation) and arrives at a discussion on the changes in their content and manner of implementation that occurred as a result of the above two major events

The analysis shows that the changes as a result of the economic shocks for the world and for Bulgaria as well, as a result of these two exceptional events in their nature and impact, significantly change the picture of the functioning and survival of economic entities in such a stressful environment. The tourism industry is undoubtedly going through a significant challenge trying to survive in such an unfavorable atmosphere.

The development and adaptation of the standards from 2017 (the year before their introduction) to the present moment (the end of 2022) was observed and analyzed in order to get an adequate idea of the effects of the implementation, amendment and addition of IFRS 9, IFRS 15 and IFRS 16, in relation to the Covid – 19 pandemic and the military conflict between Russia and Ukraine.

Key words: Covid – 19 pandemic, Military conflict, , Russia – Ukraine war, IFRS 9, IFRS 15, IFRS 16, Tourist enterprises/companies, Events before the balance sheet date;

JEL: L83, M41, F51

Въведение

Вече близо четири години светът е концентриран в ежедневни дискусии относно внезапната поява, скоростта на разпространение и влиянието върху редица житейски аспекти на пандемията от Covid – 19. Към момента на финализиране на настоящото изследване (края на 2022 г.) единствено в 2 страни няма официално потвърдени случаи на заразата – Туркменистан и Северна Корея (за сравнение през 2020 г. по същото време, страните са 12, - от общо 197 в света). Здравето и животът на служителите във всички компании, а и извън тях, излязоха приоритетно напред пред икономиката, пред печалбата и благоденствието на предприемачите. Факт е обаче, че подобно събитие неизбежно се превръща в световна криза, тъй като глобалната икономика започна да се движи хаотично, в коренно различна посока от обичайната.

Бизнесът беше принуден да се научи да оцелява по нов начин.

При изготвянето на междинните и годишни финансови отчети на компании неминуемо се налага отразяване влиянието на Covid – 19 пандемията върху дейността им. Появата на военен конфликт, като този между Русия и Украйна (започнал на 24.02.2022 г.), допълва икономическия пъзел и несигурност и стремглаво устремява света към цялостно финансово реструктуриране, преразпределение и нови реалности.

Ефектът на войната между Русия и Украйна върху информацията във финансовите отчети на предприятията е разгледан накратко, тъй като икономическите последици в световен аспект тепърва предстои да бъдат измерени, оценени, представени и оповестени.

Предвиждането на развитието на подобна ситуация и многобройните настоящи и бъдещи рестрикции към Русия са на практика в сферата на хипотезите. Неминуемо, България няма как да не се сблъска с негативни последици от разгръщането на война на територия с подобна географска близост като Украйна.

Преките последици за България на практика вече настъпиха, тъй като страната прие и продължава да приема вълна от бежанци, а ефектите върху промяната на енергийната ни система, практически засягат всички сфери на икономическия, социалния и политическия ни живот.

Обект на изследването са настъпилите изменения в отчетността в резултат на няколко нови МСФО и влиянието на Covid – 19 пандемията върху информацията във финансовите отчети на предприятията при прилагане на МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16¹. Засегната е и ролята на породения се военен конфликт между Русия и Украйна и отражението на настъпилите последици (бежанска вълна, рестрикции, наложени от ЕС и др.) за туристическия бранш.

Целта е да се изяснят и анализират ефектите от посочените събития през призмата на МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16 и как тези стандарти функционират в настъпилите условия през периода 2020 – 2022 г.; как промените в тях влияят на информацията – в публичните отчети на предприятията, прилагащи МСС/МСФО, включително и на тези от туристическия отрасъл. Настоящото проучване **не цели** да разгледа самото приложение на стандартите, а да проследи влиянието на

¹ МСФО 9 – Международен стандарт за финансово отчитане 9 – Финансови инструменти
МСФО 15 – Международен стандарт за финансово отчитане 15 – Приходи от договори с клиенти
МСФО 16 – Международен стандарт за финансово отчитане 16 – Лизинг – за краткост, в текста ще бъдат посочвани съкратено само с номерата им;

настъпилите събития върху начина на приложение на тези стандарти, като определи ефектите върху оповестяваната информация в отчетите на компании от туристическия бранш.

Задачи на изследването са:

- Да се обобщят причините за необходимостта от появата на МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16;
- Да се синтезира нормативната рамка, обуславяща стандартите и да се разгледат практическите им аспекти;
- Да се анализират първоначалните очаквания за резултатите от прилагане на разглежданите стандарти и фактичното им влияние;
- Да се анализират измененията в стандартите, наложени във връзка с Covid – 19 пандемията и какви ефекти оказват те върху отчитането;
- Да се премине през появата на Covid – 19 пандемията и да се установи ефектът от икономическата буря, следствие от предприетите мерки и наложилите се lockdown – и;
- Да се дефинира възможното икономическо влияние върху туристическия сектор в България, резултат от военния конфликт между Русия и Украйна.

МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16: кратък коментар върху основните изисквания на всеки от тях и направените изменения от страна на Борда за МСС в периода 2020 - 2022 г.

1. Особености при прилагане на МСФО 9 – Финансови инструменти

МСФО 9 заменя МСС 39 с появата си през януари 2018 година, което означава, че за сравнителната 2017 година се налага извършването на преизчисления.

МСФО 9 Финансови инструменти се оказва широко приложим за много юрисдикции, включително в Европейския съюз, Австралия, Канада, Обединеното кралство, Сингапур и т.н. Капиталовите пазари в САЩ възприемат представянето на информацията съгласно МСФО 9 на чужестранните компании, а Китай дори разработва през 2016 година проект в синхрон със стандарта.

В регулаторната прогноза за финансовия сектор за 2017 г. (ЕМЕА, 2016), Deloitte прогнозира значително дълъг период на внедряване и възприемане на новия МСФО (3 години) в някои области, с презумпцията, че е необходимо време за възприемане на новия подход и адаптацията му при прилагането му от всички заинтересовани лица.

Основните промени, които настъпват с въвеждането на МСФО 9 са свързани с възприемането на изцяло нов модел на обезценка, който цели преодоляване на слабостите на МСС 39, като моделира и представи една по-уместна информация за момента на възникване, размера и нивото на несигурност на бъдещите парични потоци.

На практика, разработването на МСФО 9 се налага поради необходимостта от по-далновидна, прозрачна и навременна информация за измененията в кредитния риск и чрез поглед в бъдещето да се предвидят и преценят очакваните кредитни загуби (ECL – Expected credit loss).

ECL е резултат от прсичане на два комплекса от данни: PD (Probability of default) – вероятността от неизпълнение от страна на купувача и LGD (Loss given default) - загуба при неизпълнение на съответното вземане. За да се направи прецизна преценка на данните се налага извършването на анализ на информацията относно кредитния риск, а именно – обстоен преглед на историята на плащанията, кредитоспособността и т.н.

Настъпилите промени при въвеждане на МСФО 9 са:

- МСФО 9 променя класификацията и оценяването на финансовите активи, като започва да се основава на бизнес модела и характеристиките на паричните потоци на предприятието;
- Моделът на обезценка в МСС 39 допринася значително по време на финансовата криза през 2008 година за забавеното признаване на кредитните загуби. С МСФО 9 се въвежда ECL – моделът, който изисква съвременното им признаване;
- Подобрява се счетоводното отчитане на хеджирането с цел предоставяне на адекватна информация за предприетите дейности по управление на риска чрез финансовите инструменти.

МСФО 9 класифицира активите в три групи, които зависят от типовете договорени парични потоци и от възприетия бизнес модел, като тази класификация е представена чрез фиг. 1 – Класификация на финансовите активи, съгласно МСФО 9.

В условията на пандемията от Covid – 19, МСФО 9 следва да очертава рамката на признатите очаквани кредитни загуби. Те представляват загуби от обезценка, признати преди настъпването на всяко кредитно събитие. Загубите от обезценка на свой ред се признават за вземания, за поети ангажименти по заеми и договори за финансова гаранция.

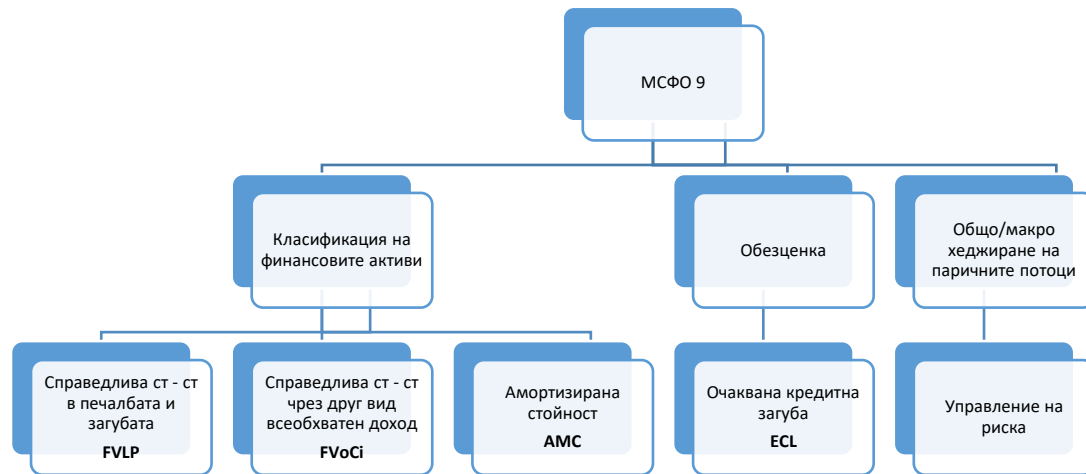
Съгласно МСФО 9 съществуват няколко варианта на подхода за обезценка:

1. Общ подход – съгласно този подход, предприятието признава очакваните кредитни загуби за всички финансови активи за целия срок, чийто кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното признаване - независимо дали са оценени индивидуално или колективно, като се взема предвид цялата разумна и аргументирана информация, включително и за бъдещи периоди. ако към отчетната дата кредитният риск на финансов инструмент не се е увеличил значително след първоначалното признаване, предприятието оценява коректив за загуби за този финансов инструмент в размер, равен на очакваните кредитни загуби за 12 месеца.
2. Опростен подход – при него не се налага проследяване на промените в кредитния риск на финансовите активи, а се признават от датата на първоначалното признаване на актива;

В обстоятелствата, създадени от пандемията, със сигурност е трудно да бъдат прилагани каквито и да било надеждни подходи, но на база оценки и комплекс от предположения, разработени от предприятията, би било възможно справянето с необичайното икономическо сътресение. Корекцията в подходите за определяне на кредитните загуби са наложителни, тъй като редица предположения и допускания,

лежащи в основата на МСФО 9, прилагани до появата на Covid – 19, вече не биха могли да бъдат устойчиви в настоящата среда.

Обстоятелствата са трудни за бизнеса като цяло и несигурността расте неминуемо, но в настоящата стресова среда, МСФО 9 и включените в него оповестявания биха могли да представят така необходимата прозрачност на финансовата информация за потребителите.

Фигура 1. Класификация на финансовите активи, съгласно МСФО 9
Източник: автора

Появата на Covid – 19, за съжаление, настъпи твърде скоро след въвеждането на МСФО 9. В резултат на шока от пандемията и многобройните регулаторни и правителствени мерки, в перспектива на макроикономическо ниво, ефектите тепърва предстоят. В тази връзка през 2020 г., Европейската централна банка обърна поглед назад, за да установи доколко банките са в готовност за сблъсък със събития като затруднения в плащанията от длъжници.

Неотдавна беше публикуван доклад от Европейската банка (ЕБА), в който бе оценено качеството на ECL рамките при банките в Европейския съюз в условията на Covid-19 (ЕБА Monitoring report, 2021). В него са представени финансовите условия на банките в 26 държави от Европейската общност които включват както информация в експозицията на съответната банка, така и информация за качеството на активите в продължително време. Изводите накратко са, че коефициентът на загуба за кредитните експозиции нараства през 2020 година, а с постепенното сваляне на мерките от пандемията (като например мораториума върху заемите и публичните гаранции) се наблюдава повлияване върху качеството на активите.

Последиците от пандемията от Covid – 19 най-често намират отражение в информацията за некоригиращи последващи събития за 2019 г. в ГФО. Настъпилите ефекти минават през редица трансформации, успоредно с променящите се условия в икономически аспект, като това несъмнено води до представянето на информация,

която неизбежно няма как да бъде напълно уместна в края на определен отчетен период.

В тази връзка, настъпилите ефекти от Covid – 19 пандемията повдигат някои въпроси, свързани с прегледа и преценката на ръководството относно обезценката на финансовите активи.

- МСФО 9 посочва, че е необходимо извършването на преценка дали е налице значително увеличение на кредитния риск за съответните финансови активи, които са претърпели модификация, но не са били отписани.
- Нужна е прецизна оценка на причините за настъпилата промяна в условията на плащане, тъй като Covid – 19 носи със себе си редица промени, засягащи финансовите активи като понижение в договорените лихвени проценти, отлагане (и разсрочване) на плащания, промяна в размер на вноски и др.

Интересен пример би била ситуация, в която законът задължава извършването на отстъпки под формата на отложено плащане от страна на лизингодателя. При лизингополучателя, който би могъл да изпитва временни затруднения с изплащането и ликвидността, неговите кредитни качества е възможно да не се влошат особено. Т.е., въпреки неспазване на срокове и размера на вноските от страна на лизингополучателя, той все пак може бързо да се върне към спазване на договорените условия.

МСФО 9, пар.5.5.11 поставя въпроса за съществуването на „разумна и аргументирана информация за бъдещи периоди“. Както е известно, съществуват три фази на Модела на очакваните кредитни загуби, в които се категоризират всички финансови активи за целите на оценката на ECL:

1. Фаза 1 – активите се оценяват по амортизационна стойност. В тази фаза няма пряка зависимост с възможните ECL и обезценка се извършва на колективна база, а резерви се формират съобразно ECL за следващите 12 месеца;
2. Фаза 2 – в нея участват активи, за които впоследствие, след тяхното първоначално оценяване, кредитните качества се влошават. Преминаването от първа към втора фаза не се дължи на абсолютен кредитен риск, а на относителен такъв;
3. Фаза 3 - обхваща активите с влошени кредитни качества и очакване за бъдещи загуби – съществува обективно доказателство за кредитна обезценка.

Връщайки се към МСФО 9, пар.5.5.11 се допуска, че някои дружества разчитат съществено на опровержимата презумпция (rebuttable presumption) в миналото, тъй като при предвижване на активите от фаза 1 към фаза 2 и 3, измерените ECL са били по-слабо чувствителни. Продиктувано от пандемията, редица активи се предвижват в следваща фаза още преди да настъпи просрочие с 30 дни.

През 2020 г. настъпва изменение на МСФО 9 „Финансови инструменти“, МСС 39 „Финансови инструменти: Признаване и оценяване“ и МСФО 7 „Финансови инструменти: Оповестяване“, което се налага вследствие на несигурност от реформата на базовите лихвени проценти, предприета от Съвета за финансова стабилност към G20. Посоката на реформата е към замяна на съществуващите и

използвани като базови, в сделките с финансови инструменти, междубанкови лихвени проценти (например: Libor, Euribor, Tibor), с алтернативни базови лихвени проценти, основаващи се на междубанкови пазари, както и за разработване на алтернативни базови лихвени проценти, които са на практика почти безрискови. Това се налага, за да се преодолеят последиците върху финансовото отчитане от реформата на базовите лихвени проценти през периода преди замяната на съществуващ базов лихвен процент с алтернативен базов лихвен процент. Измененията предвиждат временни и ограничени изключения от изискванията за отчитане на хеджирането по МСС 39 и МСФО 9, които осигуряват условия дружествата да продължат да са в съответствие с изискванията на двата стандарта, при игнориране ефекта на реформата.

В обобщение, през 2020 г. настъпват изменения, както следва: Изменение на МСФО 9 Финансови инструменти, МСС 39 Финансови инструменти: признаване и оценяване, МСФО 7 Финансови инструменти: оповестяване, МСФО 4 Застрахователни договори и МСФО 16 Лизинг, свързани с Фаза 2 от реформата на базовите лихвени проценти (в сила за годишни периоди от 01.01.2021 г., приети от ЕК).

Реформите в изброените стандарти, свързани с Фаза 2 от промяната на базовите лихвени проценти, предлагат на разположение основно две практически облекчения:

1. При определяне и оценка на промени в договорени парични потоци от финансови активи и пасиви и лизингови задължения – промените в базовите лихвени проценти да се отчитат чрез актуализиране на ефективния лихвен процент;
2. При отчитането на хеджиращи отношения – да се позволи промяна (преразглеждане) в определянето на хеджиращото отношение и на оценката на хеджирания обект на база парични потоци, поради и в резултат на заместването на прилаганите базови лихвени проценти с други алтернативи.

2. Специфики при въвеждане на МСФО 15 - Приходи от договори с клиенти

Появата на *МСФО 15 – Приходи от договори с клиенти* през 2018 година в никакъв случай не е случайна. Този стандарт е изцяло нов стандарт. С въвеждането му се прилага един цялостен комплекс от принципи и подходи, правила за отчитането и оповестяването на информация по отношение на сумата, периода, променливите възнаграждения, колебливите взаимоотношения с клиенти и т.н. МСФО 15 заменя действието на стандарти свързани с признаването на приходи (основно МСС 18 и МСС 11, Разяснения 13,15 и 18 на КРМСФО и Разяснение 31 на ПКР). Очертан е водещ принцип на новия за 2018 година стандарт, който се изразява в създаването на модел от пет стъпки. Ключовите компоненти в него са:

- Извършването на оценка на вероятността за получаване на договореното възнаграждение съгласно посочените условия в сключени договори с клиенти с търговска същност;

- Идентифициране и разграничаване от другите поети по договора ангажименти, на отделните задължения за изпълнение по договора за стоки или услуги;
- определяне на цена на изпълнения ангажимент – очакваното възнаграждение срещу прехвърлянето на съответната стока или услуга към клиента – особено внимание се отделя на променливия компонент в цената, финансовия компонент, както и на компонента, получаван в натура;
- разпределение на цената на операцията между отделните задължения за изпълнение по договора – обичайно на база самостоятелната продажна цена на всеки компонент;
- избор на правилния момент на признаване на прихода – кога поетото по договора задължение е изпълнено успешно, което се доказва чрез прехвърляне на контрола върху договорената стока или услуга. Стандартът допуска както пълно ретроспективно приложение, така и модифицирано ретроспективно приложение от началото на текущия отчетен период с определени оповестявания за предходните периоди;

Заменяйки няколко други МСФО, МСФО 15 обхваща всички договори с клиенти с изключение на лизингови и застрахователни договори, финансови инструменти, някои договорни взаимоотношения в обхвата на стандартите за дългосрочни инвестиции и непарични размени между предприятия в една и съща сфера на дейност. Успоредно със стандарта са разработени множество насоки за прилагане на МСФО 15, но дори и при наличието им, правилното тълкуване и разкриването на всички нюанси на един договор с клиент, при който от огромно значение е определянето на точния момент на преминаването на активите/услугите от контрол в признаването на приход, без наличието на професионална преценка, би било невъзможно.

Прилагането на **МСФО 15** е свързано с развиването и прилагането на представения по-горе петстъпков модел на признаване на приходите, а именно: идентифициране на договора, идентифициране на задълженията за изпълнение в договора, определяне на цената на сделката, разпределяне на цената към задълженията за изпълнение, признаване на прихода при удовлетворяване задължението за изпълнение.

Най – голямото предизвикателство в условията на пандемията от Covid – 19 пред предприятията е изпълнението на стъпка 1, а именно идентифицирането на договора/ите с клиента. Важното за един договор, за да попадне в обхвата на МСФО 15 е спазването на критериите, свързани с понятието „договор с клиент“, търговска същност на договора с клиент. Пандемията промени бизнеса из основи още в първите 6 месеца от появата си, като редица сектори се оказват в абсолютен застои, докато множество други се борят за оцеляване. Що се отнася до приходите, неизбежно се налага навлизането в хипотези дали източниците на приходи ще запазят способността си за изпълнение на договорените условия. Ако преценката показва, че това не би било постижимо и условието, че „възнаграждението, на което предприятието има право в замяна на предоставени стоки и/или услуги да бъде събрано“ няма да бъде изпълнено, то и МСФО 15 не може да бъде приложен.

При сблъсък с пандемия от ранга на тази от Covid – 19 се появява една нова необходимост от финансови и бизнес анализи за преценка на потенциалните рискове

на ключовите за предприятията договори и бизнес партньори. Това би било от изключителна важност за целите на поети ангажименти за предоставяне на стоки и/или услуги, за които се счита, че генерират съответните приходи, а на практика, съгласно МСФО 15 това не е съвсем така.

Пандемията с мащабите на Covid – 19, последвана от военен конфликт, придружен с редица санкции за Русия, води след себе си очаквания за значителни спадове в приходите и застои (или дори срив) в напредъка на изпълнението на задълженията по дългосрочни договори. Променливата икономическа среда подтиква към промяна в договорните отношения и невъзможността от страна на клиентите да заплатят заявените стоки/услуги.

Кредитният риск заплашва както търговските вземания, така и активите по договори с клиенти.

Ако даден договор отговаря на изискванията на МСФО 15 и заложения в него модел, то възникналите проблеми в платежоспособността на клиента попадат в обхвата на МСФО 9 и се отчитат чрез модела на очакваните кредитни загуби (ECL). Въпреки това, влошената платежоспособност не означава, че събирането на вземането е изпълнимо. В течение на действащ договор е необходима преценка за възможността за погасяване, въпреки настъпилото затруднение.

Филипова, Георгиев, Атанасова, Петрова, Маринова (2020) посочват като особено важен момент при прегледа на изискванията на МСФО 15 това, че на практика стандартът предвижда осчетоводяване на права и задължения по договори с приоритет на правната форма, което донякъде е в разрез с МСС 1 и заложения в него принципи на икономическото съдържание пред формата. Това създава дистанция между МСФО 15 и общата концептуална рамка.

Друг важен момент в МСФО 15, свързан с целта на настоящото изследване, са договори с променливо възнаграждение: това е всеки вид възнаграждение, което не е с фиксирана стойност. За този вид договор стандартът изисква някои фактори да бъдат взети под внимание и преценявани, а при необходимост да бъдат направени корекции към всяка отчетна дата. Такива фактори са право на връщане, отстъпки, неустойки и т.н. Решенията на ръководството относно променливите възнаграждения би следвало да се преразгледат в контекста на Covid – 19.

3. МСФО 16 – Лизинг – нови принципи за измерване, представяне и признаване на видовете лизинг

МСФО 16 – Лизинг влиза в сила от 01.01.2019 година (с възможност за прилагане от предходна година, при условие че е приложен МСФО 15), заменяйки действащия дотогава МСС 17 Лизинг. Погледът на световната икономика в една и съща посока налага и издаването на подобен стандарт в американските GAAP, а именно ASC842 – Leases, който урежда начините на отчитане на финансовото въздействие на своите лизингови договори. В него се посочват изискванията за всички публични и частни субекти (отчитащо се съгласно US GAAP) да посочват по-голямата част от лизинговите си договори в баланса си. ASC 842 е създаден с цел да се повиши прозрачността на задълженията, произтичащи от лизингови споразумения и да се намалят задбалансовите дейности.

В стремежа да осигури по-адекватно и достоверно представяне на лизинговите сделки и за двете участващи страни, МСФО 16 въвежда нови принципи за измерване, представяне и признаване на видовете лизинги.

Важен момент е коректното тълкуване на новата дефиниция за лизинг и лизингов договор, а именно договор, при който е изпълнено условието да бъде предоставен контролът за ползване върху даден актив на клиента срещу получаване на възнаграждение.

Осъщественият контрол се доказва при спазване на две условия: правото да се получат по същество всички икономически изгоди от използването на актива и правото да бъде определен начинът на експлоатация на актива.

Друга важна дефиниция е тази за периода на лизинга или това е периодът, в който са включени неотменяемия по договор период на лизинга заедно с евентуалните периоди, за които е налице опция за удължаване на срока на лизинговия договор, както и периодите, за които съществува опция за прекратяване на договора.

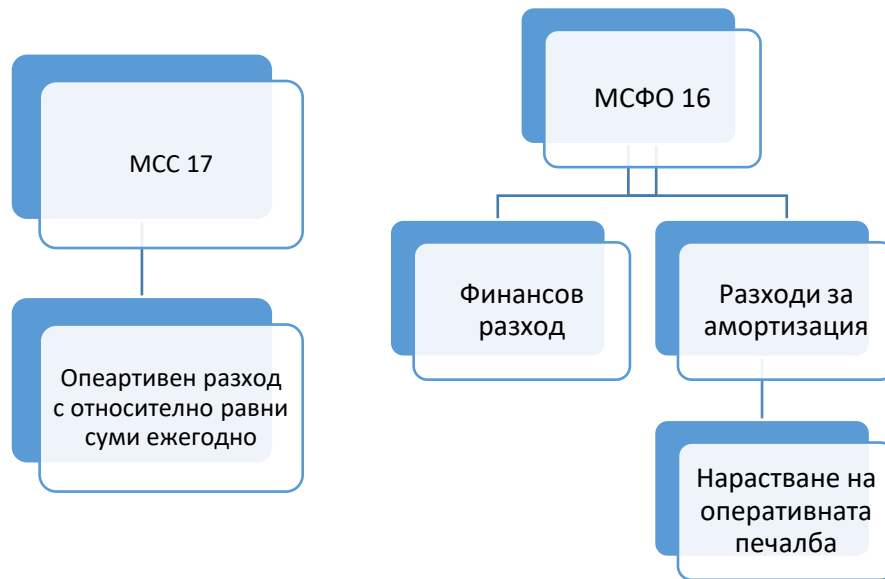
Една от най-отчетливите разлики на МСФО 16 спрямо МСС 17 е, че е преустановено деленето на лизинговите договори на оперативен и финансов лизинг. Налага се задачата при лизингополучателя да бъдат отчетени лизингите по т.нар. модел на „актив с право на ползване“ т.е. в баланса следва да бъде представено правото на ползване на актив, както и задължението за плащане за неговото ползване.

По посочения начин редица условни активи се трансформират в балансови и респективно, съответното задължение се отразява в пасива.

Как тази промяна се отразява върху печалбата на предприятията?

Влияе ли върху размера на признатите приходи и разходи?

Двата въпроса са свързани и отговорът може да бъде обобщен чрез следната фиг. 2 Изменения, настъпили при замяната на МСС 17 с МСФО 16:

Фигура 2. Изменения, настъпили при замяната на МСС 17 с МСФО 16
Източник: автора

Отразените задължения по новата схема на **МСФО 16** в баланса на дружеството водят до повишаване коефициента на задлъжнялост, тъй като в пасива ще се включат допълнителни задължения. От друга страна, без приспадането на лихви, обезценка на активите и амортизациите (ЕБИТДА)² от печалбата - тя се повишава за компаниите, които прилагат МСФО 16. Това е следствие от липсата на наеми от оперативен лизинг, заменени с амортизации и финансови разходи, които няма да се включват в изчислението на печалбата.

Появата на *Covid – 19* епидемията неминуемо оказва влияние върху подготовката на финансовите отчети, като още при обявяването ѝ през 2020 г. (обявена у нас на 13.03.2020 г.) се налага преразглеждане на предложенията и изготвените оценки и проверката на тяхната валидност. Това, разбира се, създава допълнителни затруднения и тежест за обектите на отчитане по целия свят. В частност, МСФО 16 се оказва в ядрото на този процес както за предприятията, така и за Съвета за международни счетоводни стандарти (IASB).

В някои страни, правителствата наложиха лизингодателите да извършват различни видове отстъпки, като например временно отлагане (разсрочване) изплащането на наемните вноски – намаление на техния размер с уговорка за последващото им увеличение и др. Ефектът от тези действия неизбежно оказва влияние върху финансовата информация, представена в отчетите, особено в секторите като търговия на дребно и хотелиерството, които поради пандемията бяха

² ЕБИТДА – Earning before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization = Доход (Печалба) преди данъци, такси, лихви и амортизация е показател за измерване способността на компаниите да изплащат задълженията си. Използва се предимно от банки, инвеститори и специалисти по оценка на бизнеса.

принудени временно да преустановят дейността си и/или да затворят голяма част от своите обекти.

Следва да се отбележи, че в МСФО 16 съществуват специфични изисквания при осчетоводяване на промените, настъпили в лизинговите условия. В тези изисквания попадат и подобни отстъпки от лизинга, променящи цялостната схема на изплащане, характерни за периода на *Covid – 19* пандемията. Лизингополучателят следва да извърши преценка дали тези временни мерки се отразяват на лизинговите условия и ако това се окаже вярно, какви специфични насоки следва да се приложат. За съжаление, това се оказва допълнително отежняване за съставителите и ръководствата, тъй като модификацията на лизинговите взаимоотношения неминуемо е промяна в обхвата или в плащанията, което не е част от първоначалните договорени условия. Това със сигурност не е лесна отчетна задача, особено при лизингополучателите с повече от един лизингов договор.

Изисква се преизчисление, корекция на задълженията, а тази корекция е особено трудно определяема за дружества със съвсем малък опит при прилагането на МСФО 16.

За щастие IASB реагира на настъпилата ситуация като през месец май 2020 г., той извършва промени в МСФО 16, за да се справи с отчитането на направените отстъпки по лизинговите условия, предприети в отговор на сътресението от пандемията.

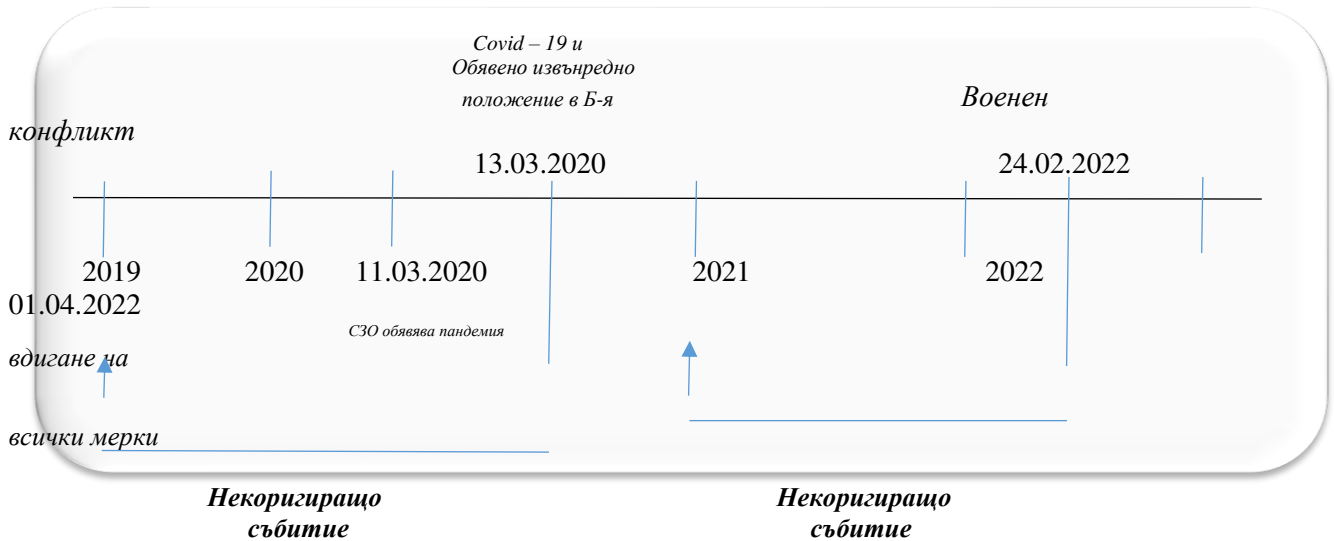
Изменението е изключително опростено, като налага направените отстъпки да не се третираат като изменения в лизинговите условия. Налице са три условия, за да може да се възползва предприятие от предложените изменения на МСФО 16:

1. На първо място, разбира се, следва да е налице промяна т.е. преразгледаното възнаграждение трябва да бъде или същото или по-малко от лизингово възнаграждението преди наложените изменения;
2. Направените намаления не трябва да надхвърлят 30 юни 2021 г., т.е., ако срокът на лизинга изтича например на 30.09.2021 г. и лизингодателят е предложил отстъпка за всички плащания до края му – мярката не би могла да се приложи за целия период на лизинга;
3. Не са направени значителни промени в условията и сроковете на лизинга;

На практика всичко това би изглеждало доста просто, ако лизингодателят намали вноските - това би следвало да се третира като променливи лизингови плащания, които няма да са част от оценката на задължението по лизингови договори, т.е. директно ще бъде отнесено в печалбата или загубата.

В ситуацията, при която лизингодателят е направил намаление в един период за сметка на пропорционално увеличение за компенсацията в следващия, отчитането продължава по същия начин, като се признава намалението на задълженията по лизинга и лихвите както преди взетите *Covid – 19* мерки.

Официално, пандемията от *Covid – 19* започва в началото на 2020 година, което прави извършените промени и отчитането на настъпилите икономически ефекти – събития след балансова дата (СС 10) спрямо 2019 година. СС 10/ МСС 10 дават насоки как едно събитие да бъде разграничено като коригиращо или некоригиращо. При последните (некоригиращите), корекцията на сумите - признати във финасовите отчети, не се изисква.

Фигура 3. Хронология на настъпилите събития и времето им разположение
Източник: автора

Настъпилите събития, обект на разглеждане в МСС 10, могат да бъдат както благоприятни, така и неблагоприятни. По-важното е, че тези събития възникват между края на отчетния период и момента на утвърждаване за издаване на съответните финансови отчети. Обявената *Covid – 19* пандемия отговаря напълно на тази характеристика, като се явява събитие след балансовата 2019 година. В същата роля влиза и военният конфликт между Русия и Украйна, като появата му е некоригиращо събитие за балансовата 2021 година.

И двете събития са в групата на некоригиращите, тъй като изискването за коригиращи събития е те (или условията за тях) да са съществували към датата на съставяне на баланса.

МСФО 16 Лизинг е в сила от 01.01.2019 г. и съответно 2019 година е първата година на прилагането му. Напълно новата му концепция за оперативен лизинг дава възможност за по-уместно представяне на сделките чрез прилагане на еднотипен модел на счетоводно третиране на лизинга. На практика, наеман договор с прехвърляне на контрол с продължителност над 1 година и стойност над 5 000 щатски долара (приблизително над 10 хил. лв.) разглежда активите под формата на „право на ползване“ и следва да бъдат амортизирани в рамките на периода на договора. Тези промени касаят лизингополучателя, а за лизингодателя промените са несъществени и лизингите се отчитат като финансови или оперативни. Разширяват се оповестяванията, като се предоставя възможност за оценка на кредитния риск от потребителите и ликвидността за лизингополучателите.

От представената по-долу схема (фиг. 4) е видно, че при лизингополучателя е от съществено значение той да отговаря на критериите и съответно да извършва оповестяването на това, че е приложил улесненията на МСФО 16 към всички отстъпки за наем или ако са приложени само за част от тях, то следва да се оповести естеството на договора, за който се прилага облекчението. Същевременно, сумата,

формирана вследствие на прилагането на облекчението за съответния отчетен период, следва да бъде оповестена.

Нерядко, лизингополучателят следва да изчисли т.нар. „диференциален лихвен процент“ (от английски - Incremental Borrowing rate – IBR) с цел отчитане на голяма част от лизингите, съгласно МСФО. Несъмнено, *Covid – 19* пандемията и тук оказва своето влияние както върху индивидуалния кредитен риск, така и върху лихвения процент, които несъмнено следва да бъдат преоценени в настъпилите условия.

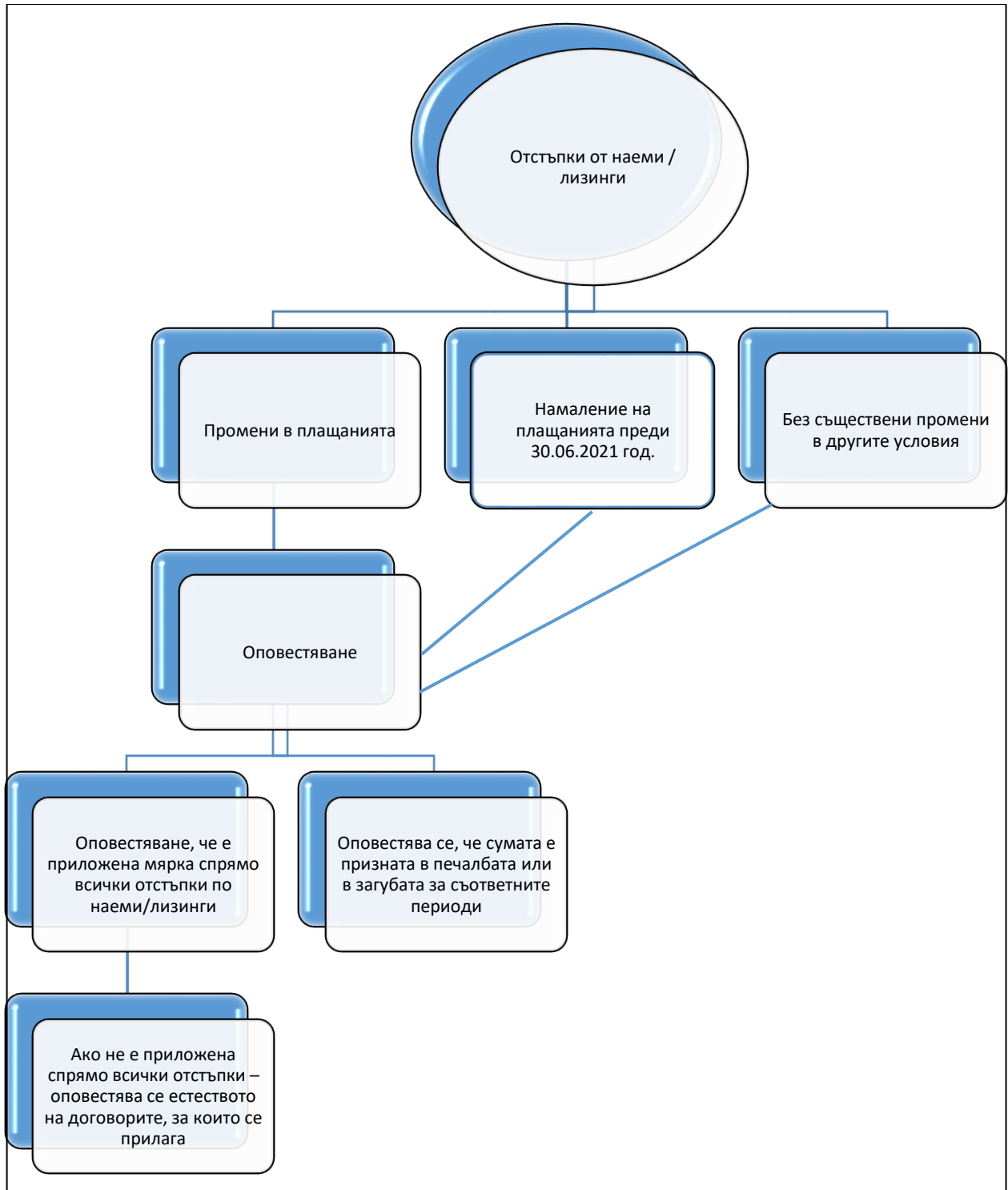
От гледна точка на лизингодателите, особени практически улеснения в МСФО 16 не са предвидени. Настъпват известни модификации на лизинга, като за оперативния лизинг например, насоките за промяна са значително ограничени. Факт е, че всяка промяна, настъпила при новите условия, се отчита за нов лизинг, както и всяко друго предварително плащане следва да бъде отразено като част от стойността на този така формиран „нов лизинг“. За даден лизинг, оставащ в параметрите на оперативен, бъдещите парични потоци се признават на линейна база, като се нанасят корекции за всички начисления и аванси. Съгласно тази схема, при приключване на лизинга, салдото следва да бъде нула.

Настъпилият през месец февруари 2022 г. военен конфликт между Руската Федерация и Република Украйна има значимо отражение върху световния икономически и политически ред, като процесите и ефектите продължават. В отговор на предприетите военни действия са въведени редица икономически санкции срещу Русия на глобално ниво.

Що се отнася до икономическа ситуация в България, съгласно данни на Националния статистически институт (НСИ), годишният темп на инфлация в България се е ускорил през 2022 г., достигайки 18,7% спрямо предходната 2021 г. Резултатите, осъществени от дружествата от туристическия сектор към 30.09.2022 г., са категорично повлияни от посочените фактори.

Усложнената международна обстановка, резултат от войната между Русия и Украйна, води след себе си налагането на санкции и ограничения от страна на Европейския съюз, САЩ, Канада, Великобритания и др. спрямо Русия, а в частност и спрямо Руската централна банка, кредитни институции и компании, както и физически и юридически лица, свързани със събитията в Украйна.

Резултатите от обявения военен конфликт са налице още през първите дни след началото на военните действия и дават отражение чрез получените анулации в хотелите от клиенти - граждани и на двете държави. В същото време, ситуацията заварва значителен брой руски и украински туристи и посетители, настанени вече в хотелите, които удължават престоя си и остават дългосрочно. Друго следствие от военните събития е получаването на значителен брой нови резервации от руски и украински жители, озовали се блокирани извън границите на своите държави.

Фигура 4. Настъпилите промени, наложени поради Covid – 19 пандемията

Източник: автора

За дружествата от туристическият сектор в България, във връзка с гореизложеното и с оглед на неяснотите относно ефекта на наложените санкции и ограничения срещу Русия, се налага извършването на преглед на

взаимоотношенията с клиенти и доставчици и следва да се установи дали е налице повишен риск по отношение на дейността на дружествата от сектора.

Размерът на очакваните кредитни загуби (ECL) на вземанията в бъдеще би могъл да бъде непряко повлиян от военните обстоятелства в Украйна, дългосрочните ефекти на пандемията от коронавирус Covid-19 и тенденциите в българската икономика, свързани с цените на енергийните ресурси, инфлацията, пазара на имоти и др.

Тъй като ситуацията е динамична, компаниите не биха били в състояние да оценят изцяло всички бъдещи преки и косвени ефекти, но е с голяма вероятност настъпването на негативни икономически резултати, което пък създава вероятност от промяна в балансовите стойности на активите, пасивите и финансовите резултати на дружествата.

4. Заключение

Въпреки първоначалното приложение на МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16, започнало през 2018 – 2019 г., в действителност тези стандарти към днешна дата могат да се нарекат все още „нови“ за практиката. Непосредствено след първата година на приложение, *Covid – 19* пандемията и свързаните с това ограничителни мерки връхлетяха световната икономика, включително и България, и изведоха стандартното финансово отчитане извън обичайните релси. Туристическият бранш има съществен дял в икономиката на почти всяка страна и наложените правила за дистанция и забрана за пътувания направиха функционирането му почти невъзможно.

Направените в резултат на горното изменения от страна на Борда за МСС (IASB) в изискванията на изследваните стандарти (МСФО 9, МСФО 15 и МСФО 16) оказват известна подкрепа в по-адекватното отчитане на борбата за оцеляване на туризма, но далеч не носят необходимото разрешение на икономическите затруднения.

Войната между Русия и Украйна е все още в разгара си и тепърва предстои оценката на нейния икономически и финансов ефект. Въздействието ѝ върху българската икономика е с неизвестен знак и твърде колебливо за формулиране на категорични констатации.

И двете събития (*Covid – 19* пандемията и войната между Русия и Украйна) са некоригиращи събития за предходните отчетни периоди (респ. 2019 г. и 2021 г.). Независимо от това, те оказват своето влияние върху финансовите резултати на предприятията.

Въвеждането на подхода за обезценка на очакваните кредитни загуби в МСФО 9 **категорично преодолява пречките** при прилагане на този за понесените загуби, заложен в МСС 39. Това се дължи на изпреварващото признаване на кредитните загуби, резултат на поглед в бъдещето. Наложените промени, във връзка с появата на пандемията, се оказват адекватни и своевременни, което несъмнено дава възможност за адаптация към икономическата ситуация.

Пандемията от *Covid – 19* налага очертаването на граници от МСФО 9 във връзка с признатите очаквани кредитни загуби. За съжаление, приложението на рамкови подходи в условията на пандемия и война е на практика неизпълнимо и ненадеждно, но корекцията в подходите за определяне на кредитните загуби се налагат, тъй като в ефектите от пандемията, голяма част от заложените в МСФО 9 предположения и

допускания преди *Covid – 19* няма как да бъдат устойчиви при подобен икономически и финансов шок.

Приложението на МСФО 9 и оповестяванията в него предоставят необходимата прозрачност на финансовата информация за потребителите.

Изцяло новият МСФО 15 несъмнено е комплексно решение за отчитането и оповестяването на информация, свързана с взаимоотношенията с клиенти, посредством приложението на редица нови концепции, принципи и подходи. Въвеждането на петстъпков модел за отчитане на приходи по договори с клиенти води до прилагането на оценъчен подход, чрез който се разграничават задълженията за изпълнение и се извършва оценка на получените резултати, включващи всички присъщи разходи. Пандемията създава трудности най-вече при идентифицирането на договорите с клиента, попадащи в обхвата на МСФО 15. Възникват въпроси по отношение на способностите за изпълнение на поетите ангажименти по договори, за което се налага извършването на субективна преценка за ситуацията и хипотетичното излизане извън рамките на МСФО 15.

Covid – 19 пандемията повлиява върху прилагането на МСФО 15, най-вече от гледна точка на извършване на преценка за класификацията на договорите с клиенти, а също така налага необходимостта от задълбочено анализиране на възможните рискове на ключови елементи от дейността на всяка организация – а именно бизнес партньорите и клиентите на предприятията, генериращи приходите. Слив в приходите на туристическите компании е факт, видим от представената в отчетите финансова информация. Невъзможност за изпълнение на поетите ангажименти и неспособност на заплащането на все пак изпълнените, са ефекти, които не могат да бъдат подминати.

Промените в МСФО 16, резултат от *Covid – 19*, могат да доведат до промяна в счетоводната политика на предприятията, приемайки предложеното улеснение под формата на получените отстъпки от наем. Настъпилите промени следва да бъдат отразени при оповестяването на финансовата информация, което води до допълнително отежняване на отчетността.

Появата на необходимост от налагането на промени в приложението на практически нови стандарти дава отговор на въпроса дали са настъпили ефекти от пандемията и последвалия военен конфликт. Адаптацията - икономическа, финансова или каквато и да е, при настъпилите необичайни събития, без съмнение е неизбежна. За сектор с мащабите на туристическия, негативните ефекти от подобни кризисни явления, провокират бизнеса да работи в режим на оцеляване.

Практическите ефекти, свързани с *Covid - 19* и войната „Русия-Украйна“, свързани с прилагането на МСФО 9, 15 и 16, представени и оповестени в публичните отчети на извадка туристически дружества, са обект на отделно изследване на автора.

Използвани източници

1. *Austin M.*, (2020). AICPA`s National A&A Resource Center. Illustrative Public Company Disclosures;
2. *Bank of England*, (2020). PRA statement on Covid – 19: IFRS 9 and capital requirements – Guidance as Covid – 19 specific payment deferrals come to an end;
3. *Blau, A. & Schwartz, P.*, (2020). The world remade by Covid – 19;

4. *Brezoeva, B.*, (2018). New starndart IFRS 15, (in Bulgarian). from <https://www.tita.bg/free/accounting/527>;
5. Coronavirus impacts on the accounting for financial instruments under IFRS 9 and contract assets under IFRS 15, (2020). from <https://www.bdo.com.au/en-au/accounting-news/accounting-news-april-2020/coronavirus-impacts-on-the-accounting-for-financial-instruments>
6. *Deloitte* (2018). IFRS 16 Leases: Impact, challenges and solutions;
7. *Durak, R., M. Austin, & T. Groskopf*, (2020). AICPA Special Report. Consequences of COVID-19 Financial Reporting Considerations;
8. *EBA*, (2021) from <https://www.eba.europa.eu/eba-notes-significant-efforts-ifrs-9-implementation-eu-institutions-cautions-some-observed>
9. *ESMA*, (2020). Public statement. Accounting implications of the COVID-19 outbreak on the calculation of expected credit losses in accordance with IFRS 9 from https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma32-63-951_statement_on_ifrs_9_implications_of_covid-19_related_support_measures.pdf
10. *Filipova, F., V. Georgiev, A. Atanasov, R. Petrova & R. Marinova* (2020). Effects of the application of IFRS 15 in some Bulgarian entities in the 2017 – 2018 period, (in Bulgarian) from https://www.researchgate.net/publication/340931158_EFEKTI_OT_PRILAGANET_O_NA_MSFO_15_PRIHODI_OT_DOGOVORI_S_KLIENTI_V_CAST_OT_BLG_ARSKITE_PREDPRIATIA_ZA_PERIODA_2017_-_2018_GODINA_Cast_prva
11. *Filipova, F. A. Atanasov, R. Petrova & R. Marinova*, (2020).The new IFRS 9 and IFRS 16: challenges and early effects of their application in some Bulgarian entities in the 2017 – 2018 period, ICPA Yearbook, 2020, (in Bulgarian). from <https://www.ides.bg/e-journal/2020/issue-2020/03-g-2020-ff-aa-rp-rm>;
12. *Grant Thornton*, (2020). Covid – 19: Accounting consideration for CFOs;
13. *Grant Thornton*, (2020). Covid – 19: Accounting for lease modifications;
14. *Illuzzi K., C. Landes, R.t Durak, & T. Groskopf*, (2020). AICPA Special Report. Consequences of COVID-19 Potential Auditing Challenges;
15. *Mbabazi, J.*, (2020). IFRS 15 and Covid – 19 Challenges;
16. *McKinsey&Company*, (2022). IFRS 9 models in financial instruments and mpairment regulations: The new reality and lessons learned;
17. *Mihailova, G.* (2019). (Non) standard deviation. The new IFRS 9 will eadically change bank`s attitude to credit risk, Capital, (in Bulgarian);
18. *PWc* (2017). IFRS 16 Leases The new standart Is ready, are you? (in Bulgarian) from <https://www.pwc.bg/bg/publications/assets/BG-IFRS-16-Flyer.pdf>;
19. *Smilov, D.*, (2022) from <https://fakti.bg/mnenia/656566-voina-na-edin-hvarlei-ot-bulgaria-za-kakvo-trabva-da-se-gotvim>
20. *Stoyanos, A.*, (2020). Financial reporting in the face of a global pandemic Covid - 19 - irrefutable proof of the need for a transition to integrated reporting (in Bulgarian);

21. *The International Accounting Standards Board*, (2020). Exposure draft. Covid – 19 Related Rent Concession, Proposed amendment to IFRS 16
22. *Tokar, M. & Sid Kumar*, (2020). Applying IFRS Standarts in 2020 – impact of Covid – 19;
23. *Veisel. A.*, (2020). How financial statements are drawn up under the terms of Covid – 19 (in Bulgarian);
24. Закон за мерките и действията по време на извънредно положение, обявено с решение на НС от 13 Март 2020 г. и за преодоляване на последиците (загл. Доп.. – ДВ, БР.44 от 2020 г., в сила от 14.05.2020 г.)
25. *ИДЕС*, (2020). Насоки и ефекти от пандемията Covid – 19 Финансови отчети за 2019 г. from https://www.ides.bg/media/1733/covid-19-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%B8-D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%81_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82-2020.pdf;

